

סימן צ"ג, שו"ת אמרי יושר ח"ב סימן קס"א (ד) כשנשפטה למאסר עולם ונשלחה לארץ גזרה (עיין שו"ת ברכת משה קונט' תשובות סימן ל' ושו"ת כוכב מיעקב סימן מ').

אלה המה רק כמה דוגמאות כלליות, אבל נמצאים בדברי הפוסקים עוד כהנה וכהנה על מקרים פרטיים שונים, הן מצד האשה והן מצד הבעל, וכל מקרה ומקרה נדון לגופו בהתאמתו אל פרטי-הלכה שונים כפי ראות עיני ביה"ד ואי אפשר לפרטם במסגרת ההרצאה שלפנינו.

(ב) כך עמדו ועומדים רבני וגדולי הדורות בכל דור ודור בשיעור-קומה על משמר קדושת חיי המשפחה היהודית בישראל, ושקדו ושוקדים על תקנת בנות ישראל ושיוויין וכותיה לא פחות ממה ששקדו ושוקדים על תקנת בני ישראל, ומתגאים אנו על חקסי-סיני שלנו המקיפים את כל החיים באשר המה תורת-חיים שנתן לנו נותן התורה באור-פניו כנאמר "כי באור פניך נתת לנו ה' אלקינו תורת חיים ואהבת חסד", וברוך הבוחר בעמו ישראל באהבה ונתן לנו תורת-אמת, אשר לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום.

סימן מה

ג"פ על ידי שליח שכתבו שם אביה של האשה בג"פ ונתברר שאמה גויה ואביה יהודי ונתגייירה אם יש מקום להכשיר את הג"פ בדיעבד במקום חשש עיגון.

עובדא הוה באשה שסידרו לה ג"פ מבעלה לגרשה ע"י שליח מהבעל, וכתבו שם אביה "בת יוסף דמתקרי יאסיל". וזאת על פיה ועל פי קבלת עדות שכך הוא ידוע לכל שזה אביה וזה שמו, אחר כך מתוך עיון בתיקים קודמים התברר שאמנם זהו אביה הטבעי אבל אמה גויה והיא התגייירה לאחר מיכן, ואם ככה הרי ע"פ דין תורה היא לא מתיחסת אחר אביה היהודי והיו צריכים לכתוב בת אברהם אבינו. ועמדה השאלה אם להכשיר את הגט, כי גט אחר קשה להשיג מהבעל והאשה תתעגן.

האשה מצירה טענה עוד כי התברר לה מפי אמה הגויה כי הסבתא שלה היתה יהודיה, ולפי"ז יוצא (אם זה נכון) שהאשה יהודיה משני הוריה, והיו צריכים לכתוב כפי שכתבו.

ונלענ"ד דבדיעבד, ומה גם במקום עיגון, יש להכשיר את הג"פ מכיון שהוחזקה בפי כל שזה אביה וזה שמו, וככה היא מופיעה בפ"ז שלה, ובכל המסמכים הרשמיים.

ואחריו התרו והחזיקו גדולי הפוסקים בכל הדורות. וגם במקרה של נתינת היתר עם ק"ר מצריכים עבור נשטתית, וכיוצא, השלשת ג"פ וכתובה, והדברים ארוכים מאד בדברי הפוסקים. ומה נמרצים המה דברי הערוך השלחן בזה בכתבו לאמר: האמנם זה יותר משמונה מאות שנה בימי רבינו גרשון מאיר הגולה שראה הוא וחכמי דורו התקלות והקטטות היוצא מפני ריבוי הנשים עמדו ותיקנו בגזירה חמורה ובכל חומר שבעולם שלא ישא אדם אשה על אשתו, ופשטה תקנתו ברוב גלויות ישראל, בצרפת וארץ האי והעמק ובאשכנז וברוסיא ובפולין ובכל מדינות אוסטריין. וכל כך קיבלו תיקון זה עד שאם במקרה רחוק פורץ אחד גדר הוא מוחזק לרשע ולרמאי והוא מתועב בעיני כל ומרחיקין ממנו וכו'. ואף במדינות שלא פשטה תקנתו כמו בארצות התוגר ובמדינת אפריקא מכל מקום רובם ככולם מעצמם נהגו כן לבלי לישא יותר מאשה אחת וכתב רבינו הב"י שיש מקומות שעשו מנהג במקומותם שלא לישא יותר מאשה אחת ובשם אפילו בסתמא שלא התנה עמה אינו רשאי ליקח עוד אשה דכיון שנהגו כן הוי כאילו התנה אא"כ מחלה לו דאז מותר ליקח עוד, אבל במקומות שנתפשטה תקנת רגמ"ה אינו מועיל מחילתה וכו', ואף גם בעולם החדש באמעריקה ואויסטרליין נוהג תקנה זו מפני שרוב ישראל שבאו לשם באו ממקומות שנתפשטה התקנה (ערוך השלחן אה"ע סימן א' סעי' כ"ג).

ועוד שם בסעי' ל"ב מוסיף הערוך השלחן על דברי הב"י באה"ע שם שכותב שטוב לעשות תקנה בכל חומר על מי שישא אשה על אשתו. דר"ל: "דאף במקומות שלא נתפשטה תקנת רגמ"ה טוב לעשות תקנה זו מפני שתקנה יפה היא. ובאמת לא מצינו לכל התנאים והאמוראים והגאונים שיהיה להם שתי נשים ואדרבה מצינו במדרש בראשית (פ' י"ז) ברי"ה לו אשה רעה ולא נשא אחרת עד שיגרש את הראשונה" ע"ש.

(א) קיימים עוד מקרים נוספים אשר בו מתירים לבעל לישא אשה על אשתו כאשר אי אפשר לגרשה או כשהאשה מסרבת לכך לדוגמא: (א) נתאבנה, ובדומה לזה, (עיין שו"ת אמרי דוד חאה"ע סימן א', שו"ת חדות יעקב תניינא סימן מ"ו, ובקונטרס עוללות הכרם הנדפס בסוף ספר תורת חיים למהרח"ש סימנים ו' ז' ח'). (ב) באינה ראייה לתשמיש מחמת גורמים שונים (עיין שו"ת הון רב חאה"ע סימן ט', שו"ת אהל יצחק חאה"ע סי' ז', שו"ת עדות ביהוסף ח"ב סימן י', שו"ת מהר"ש ח"ו סימן י"ח ועוד). (ג) כשנתגלה שהאשה נכפית (עיין שו"ת רדב"ז ח"א סימן נ"ג, שו"ת ברכת רצה

בדומה לזה מצאתי בספר אבן מאיר על שמות גיטין בתשובה מהגאון בעל ערוך השלחן ז"ל שנדפסה בראש הספר אודות גט אשה הנשלח ויש שם שינוי באבי האשה שבאמת שמו ליכוש ובגט נכתב שמואל ליכ והטעות בא מפני ששם אבי חורגה הוא שמואל ליכ. והשיב להכשיר הג"פ בדיעבד היות שנכתב שם אבי חורגה שנתגדלה אצלו לא יאמרו שאחרת היא, ומצינו שיש נקראים על שם חורגם וראיה מעתניאל בן קנז כדאיתא בתמורה ד' ט"ז.

וכן ממדרש ותרגום יב"ע דאיתא דסרח בת אשר לא היתה בתו של אשר אלא של אשתו מאיש אחר עיי"ש.

וככה ראיתי גם בספר אמירה נעימה מהגרי"צ הלוי ז"ל אב"ד יפו"א בח"א סימן ככ"ד שמבלי ראות דברי הערוה"ש השיב ובירר ג"כ בנידון כזה שלא כתבו בג"פ שם אבי האשה האמיתי אלא שם אביה חורגה, דאין לפסול את הגט בדיעבד יעו"ש באריכות דבריו בזה.

וא"כ דון מינה בגו"ש להכשיר נמי את הג"פ בדיעבד ובמקום עיגון לכגון נידוננו מכיון שידוע לכל שזהו אביה ונקראת על שמו, ועוד בק"ו דהא בנידוננו הרי הוא באמת אביה הטיבעי.

ועוד זאת דהא מצינו בחו"מ סימן ז' סעי' א' דבמקרה כזה שהאמה גויה והאב יהודי יש לו גם התייחסות במדת מה אחרי האב היהודי (הגם שזוקק לגירות) דנפסק שם דכשם דגר שאמו מישראל כשר לדון לישראל כך גם אם אביו ישראל כשר ג"כ לדון לישראל. והסמ"ע בסק"ג מבאר דהוא כ"ש כי אביו מישראל עדיף טפי ע"ש.

גם מצינו להרמ"א באה"ע סי' ט"ו סעי' י' דמביא דיש מסתפקים לומר דדוקא מדאורייתא הולך הולך אחר השפחה ואחר העובדת כוכבים אבל מדרבנן הוי זרעו ע"ש.

וא"כ בודאי שבכגון דא יש להכשיר את הג"פ בדיעבד והיכא שקשה הדבר להשיג ג"פ אחר.

וכסניף נוסף להאמור בבחינה של ויהודה ועוד לקרא, יש לצרף מה שהאשה טוענת בכל הרצינות שנתברר לה מפי אמה שלה שהסתבת היתה יהודיה, ואם זה נכון הדבר הרי היו צריכים לכתוב אפילו לכתחילה שם אביה כפי שכתבו.

וליתרון הכשר, אפשר לסדר שהשליח ימסור הג"פ לאשה בשתי מסירות, היינו המסירה הראשונה תהא מסירת הג"פ לאשה כפי שהוא, ולאחר מיכן יטלו הג"פ מיד האשה, ויאמרו לה שתזכהו לבעל באמצעות השליח, והשליח (שפיו

כפיו וכו') יצוה לסופר למחוק שם אביה, באופן שישאר שמה בלבד ויעשה מסירה שניה לאשה ויעשו קיום למחק, או אפילו בלי קיום מכיון שיש עדי מסירה, עיין אה"ע סי' קכ"ה סעי' י"ט וח"מ וב"ש ע"ש. וגם הא קורעין את הג"פ יעו"ש בט"ו לעיל מינה בסעי' ו' ס"ק י"ז ע"ש [העצה הזאת של ב' מסירות כשיש ספק בכתיבת השם המציא הגאון הגרש"ס ז"ל כמובא בהר צבי על טור אה"ע סימן קכ"ט יעו"ש, וכך נוהגין אחריו בתי הדין בפעיה"ק ת"ו].

עצה זאת של מחיקה נתן גם הערוך השלחן בתשובתו שם, וכתב, דאם הגט הוא עדיין בשלימות יש עצה אחרת למחוק שם שמואל ואח"כ ימסור לה השליח עוד פעם שני, וכי דבר זה ולתקן שלא עפ"י ציווי של הבעל מחדשן למד מתשו' הרא"ש כלל מ"ה דין ט"ו יעו"ש, ועיין גם בערוה"ש אה"ע סי' קכ"ו סעי' ג"ז ע"ש, וא"כ דון מינה ומינה, ובפרט שבנידוננו הרי רק ימחקו ולא יוסיפו שום דבר במקום זה.

ובגר היכא שכתבו רק שמו בלבד ולא כתבו בן או בת אברהם אבינו כשר, והגם שכתב הבית שמואל באה"ע בסי' קכ"ט סעי' כ' ס"ק ל"ט דאם לא כתב אבינו צריך לכתוב הגר ואם לא נכתב הגר פסול, זהו כשכתב בן אברהם, אבל כשכתב רק שמו בלבד הרי העלה המחבר בסעי' ט' שם דאפילו לכתחילה כותבים בגר רק שמו לבד, והמדובר בב"ש הוא כנ"ל כשכתב בן אברהם כדיעו"ש, ויעוין גם בגט פשוט בס"ק מ"ח ובס"ק קי"ב עיי"ש.

סימן מו

שלא להביא השוואות מחוקי זרים לחוקי

תוה"ק.

לח"א

על אודות כאלה שזה דרכם לחתור למצוא אסמכתות והשוואות לחוקותיה או למשפטיה של תוה"ק ממשפטי העמים וחקיקותיהם המיוסדים של מה שבדו חכמיהם ומאשמורות הטבע, וחושבים זאת למעלה, ולפעמים גם למצוה.

(א) לדעתי לא כן הדבר ואין כאן לא מצוה ולא מעלה כי אם ירידה ביודעים

ובלא יודעים.

וצא ולמד מדברי אדוננו הרא"ש ז"ל בתשובותיו בכלל ג"ה סימן ט'. שהשיב על לשואלו על בכזאת, וכיוצא בזה, תשובה מחרידה, וז"ל קדשו: ועל שכתבת מגזרת השכל וגזרת הדת, מה אשיב על זה, לא תהא תורה שלנו כשיחה בטילה

לפ' דברי תורתנו הקדושה עכ"ז אסור, ומוה הבאתי ראייה וסמוכות לדברי הרא"ש בתשובה כלל נ"ה סי' ט' מה שהשיב ע"ד הרב רבי ישראל שרצה ללמוד ראייה לדין תורתנו מחמת ספרים החיצונים וכתב דאסור עיי"ש.

ב) אכן כל הבא להוסיף ראייה לחקי ומשפטי תורה"ק מזולתה הוא בבחינה של כל המוסיף גורע ובמתכוון או שלא במתכוון הוא גורם בזה לזלזול לתורת ה' תמימה, ושומר נפשו ירחק מזה.

ומה נעלים המה דברי ספר העקרים במאמר ג' פרק כ"ח שכותב בהמשך דבריו היקרים וז"ל: החלק התורי המקיף במשפטים ראוי שיתן שלמות בנפש יותר ממה שיתן החלק המשפטי המונח בנימוסים, וזה, כי כשיעשה היושר או המשפט האיש הנימוסי על אי זה כונה שיהיה יגיע ממנו התכלית המכוון שהוא תקון הקבוץ המדיני, וזהו שלימותו בלבד ואין בו תכלית אחר נוסף, אבל המשפטים התוריים עם שיש בעשייתם שלימות שעל ידם ישלם הישוב והקיבוץ המדיני, הגה בהצטרף אל עשייתם הכוונה, ג"כ יגיע מעשייתם שלימות אחר נוסף יותר נכבד מן הראשון, כמו שהשיניים והלשון והשפתים היו בבעלי חיים לצורך האכילה ועם זה הם באדם לתכלית יותר נכבד מזה שהם כלים אל הדיבור והמבטא לשבח הש"י ולספר¹ תהלותיו, כן המשפטים התוריים יש בהם תכלית יותר נכבד מתקון הקיבוץ המדיני אע"פ שיראה לכאורה שאינו כן, והתכלית ההוא הגה הוא שיתכוון בעשיית אלו המשפטים מצד מה שצוה הש"י, והכוונה הזאת כשתצרך אל המעשה תקנה ותתן שלימות בנפש העושה אחר שעשיית פעולתו זאת אינה מצד שיהי' תיקון הקיבוץ המדיני בלבד אבל מצד אהבת הש"י, רצונו לומר כדי להשלים מצותיו שצוה בהם יעו"ש ביתר אריכות והדברים מאד מאלפים, ויעוין ע"ש בכיוון זה גם בספר עקדת יצחק שער מ"ג, וישמע חכם ויוסיף לקח.

ג) לא אמנע מלצטט דברי הכתב סופר עה"ת פ' נשא עה"פ: ויעשו כן בני ישראל וישלחו אותם אל מחוץ למחנה כאשר דבר ה' אל משה כן עשו בני ישראל. וז"ל: במדרש להגיד שבחן כשם שאמר להם משה כן עשו וכו', ונ"ל לפרש, דהנה ראוי הי' לשלוח את הצרוע והזב גם אם לא צותה עליה תורה כי ההתחברות עם אלו מזיק, אבל לא משו"ה ציוה ה' לשלחם רק כדי שלא יטמאו מחניהם, והודיע לנו הקרא ויעשו כן בני ישראל, וכדי שלא נאמר ששלחו אותם כדי שלא יזיקו, לכן מפרש כאשר דיבר ה' אל משה כן עשו, כמו שדיבר ה'

שלכם, חכמת הגיונכם אשר הרחיקו כל חכמי הדת נביא ממנה אות או מופת לחייב ולזכות ולאסור ולהתיר, והלא חוצבי מקורה לא האמינו במשה ובמשפטים ובחוקים צדיקים אשר נתנו על ידו בכתב ובקבלה, ואיך שואבי מימיה יביאו ראייה מהם לחוקים ומשפטים של משה רבינו ע"ה ולפסוק דינין במשלים שהורגלו בהם בחכמת הגיונים וכו' כי חכמת הפילוסופיא וחכמת התורה והמשפטים אינן על דרך אחת, כי חכמת התורה היא קבלה למשה מסיני והחכם ידרוש בה במדות שנתנה לידרש בהם ומדמה מילתא למילתא, אע"פ שאין הדברים נמשכים אחר חכמת הטבע אנו הולכין על פי הקבלה, אבל חכמת הפילוסופיא, היא טבעית וחכמים גדולים היו והעמידו כל דבר על טבעו ומרוב חכמתם העמיקו שחתו והוצרכו לכפור בתורת משה לפי שאין כל התורה טבעית אלא קבלה, ועל זה נאמר תמים תהיה עם ה' וגו', כלומר אפילו יצא לך הדבר חוץ מן הטבע אל תהרהר על הקבלה אלא בתמימות התהלך לפניו, לכן אין להביא ראייה מדבריהם לעשות אות ומופת וגזרות ומשלים על משפטי ה' הישרים, ועל זה אמר החכם כל באיה לא ישובון רוצה לומר כל הבא ונכנס מתחלה בחכמה זו לא יוכל לצאת ממנה להכנס בלבו חכמת התורה כי לא יוכל לשוב מחכמה טבעית שהורגל בה כי לכו תמיד נמשך אחריה, ומחמת זה לא ישיג לעמוד על חכמת התורה שהיא אחרות חיים כי יהיה לכו תמיד על חכמת הטבע ותעלה ברוחו להשוות שתי החכמות יחד ולהביא ראייה מזו לזו ומתוך זה יצות המשפט כי שני הפנים הם צרות זו לזו ולא ישכנו במקום אחד עכ"ל הרא"ש. ודברים חוצבים אלה שיצאו מפי קדשו של הרא"ש ז"ל מאלפים המה מאד ומשמים לבנין אב ללמוד מהם בגזירה שוה ליתר סוגי ההשוואות הבאות מן החוץ שפיגול המה לא ירצו לקרבן כי דרכן להזיק ושמירתן עליך ולכן צא תאמר לו.

וכך מצינו לאחר מגדולי הפוסקים האחרונים שהשיב ג"כ על זו הדרך ה"ה הגאון הגר"ח פלאג"י ז"ל בספרו שו"ת חוקות חיים סימן א', וכה דבריו בהמשך דברי תשובתו: אפילו להיות אנחנו מתחזקין לדין תורתנו הקדושה באיזה נוסח ופירוש וביאור דברים מספריהם של אוה"ע איכא איסור בדבר כמבואר כוזה"ק סדר משפטים דקכ"ד ע"א רבי חייא אמר שם אלהים דא מאן דיתעסק בספרין אחרנין דלא מסטרא דאורייתא, ושם אלהים לא תזכירו לא ישמע על פיך דאסור אפילו לאדכרא לון ולמילף מיניהו טעמא כ"ש על אורייתא, דהכונה שאם נצטרך ללמוד מספריהם איזה דבר

אל משה שישלחם כדי שלא יטמאו את מחניהם כן בכונה זו עצמה עשו בני ישראל, והן דברי המדרש להודיע שבחן של ישראל כשם שאמר להם כן עשו עכ"ל. הגם דברי אגדה הם אבל המה מאלפים מאד לכוון ולעשות תמיד אך ורק מפני שכך דיבר ה' אל משה.

(ד) וכמה קולעים המה דברי הגאון הגר"י אברמסקי ז"ל בכתבו לאמור: בדיני ממונות של תורת ישראל שנתנה מפי קורא הדורות מראש יש פתרונים על כל השאלות העולות על הפרק מדי דור בדור ומדי תקופה בתקופה בקשר על המהפכות המתחוללות בעולם העשייה על ידי כשרון המעשה ועל ידי קנאת עם מעם ומדינה ממדינה, ואם יש מי שאומר שאין באסיפת הדינים שבשלחן ערוך כדי לכלכל את סדר ומשטר של חיינו על יסוד המשפט העברי לבד, אינו אלא מפני שעסקו בדיני ממונות היה בדרך השואה בהשוותו כל חזון בתורת ישראל לאותם החזיונות הקרובים לו בספרי החוקים של הרומאים וכיוצא בהם, ולא שנה את פרקו בתורת ישראל בחקירה ובהבחנה מן היסוד אשר על פיו מתגלה הכלל בכל עת ובכל מקום שמתגלה אחד מפרטיו, כי כשם שאין חידוש בטבע אלא גלוי הכחות אשר הטביע הקב"ה בעולמו מששת ימי בראשית, כך אין חידוש בתורה, ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הם שנתגלמו מן המאור הקדמון שבתורה "בנוהג שבועלם מלך בשר ודם בונה פלטון אינו בונה מדעת עצמו אלא מדעת אימו, והאומן אינו בונה מדעת עצמו אלא דיפתראות ופינקסאות יש לו לדעת האיך הוא עושה חדרים היאך הוא עושה פשפושין, כך היה הקב"ה מביט בתורה ובורא את העולם" (בראשית רבה), משפט הארץ ומלואה בכל ההשתלשלות של מאורעותיה בכל גלגוליה ובכל הרפתקאותיה בכל זמן ועידן הוא חקוק באותיות התורה אשר על פיהן נגזר תכנית העולם קודם שנברא ובהן נכללה המחשבה וההרגשה של המין האנושי שבכל הדורות ובכל הזמנים כימי השמים על הארץ (הקדמת חזון יחזקאל על תוספתא בבא קמא).

ואכן "המשפטים אשר צותה התוה"ק הדרת קודש חופפת עליהם וממקום קדוש יהלכו, כי ה' מקור הקדושה צוה אותם ויכוננם ולא כמשפטי הגוים משפטי ישראל, כי הראשונים אך דרכי החיים יישרו, ואלה המשפטים אשר לישראל מלבד כי גם המה יעשו כמוהם באופן מאד נעלה צפון בקרבם רוח נעלה ונשגב ואוצר כל קודש טמון במו לקדש ולטהר את השומרים ארחותם" (בית יצחק חור"מ בפתח הבית אות ג').

(ה) והאברבנאל עה"ת פ' משפטים בעמדו על המחקר על ההבדל התהומי בין משפטי ישראל לבין המשפטים האנושיים מסכם וכותב וז"ל: ומה שראוי לומר בתשובה הוא זה, שהמשפטים האלקיים יובדלו משאר המשפטים של בני נח ושל שאר האומות בשני הבדלים עצומים, האחד מצד טבע המשפטים עצמם שהאלקיים כוללים דברים אחדים מה שלא ימצאו במשפטי האומות, והשני מצד הגמול והשכר הניתן לשומר המשפטים האלקיים מאדון הכל יתברך שמו מה שאין כן במשפטים ההסכמיים מכני אדם כי אין בהם זולת תקון המדינה והקבוץ ואין בהם שכר, ולא גמול ניתן מהאלוקה יתברך על שמירתם זולת תועלת עצמם ע"ש ביתר אריכות.

באשר על כן "בתורתנו הקדושה עליה אין להוסיף וממנה אין לגרוע אם לא גדרים וסייגים לא להתחדשות ענין רק לשמירת דרכיה והעמדת מובניה, והוא אמרם עשו משמרת למשמרת" (חיבור התשובה להמאירי בחלק משיב נפש מאמר ב' פרק ח'). "כי כל מצוה שנתן הקב"ה למשה רבינו ע"ה נתנה לו בפירושה, היה אומר לו המצוה ואחר כך אומר לו פירושה וענינה וכו' אח"כ למדים פירושי המצוה הנתונה מאת ה', והפירוש ההוא היה כולל ענינים וכו'" (רמב"ם בהקדמה לפיהמ"ש סדר זרעים).

(ו) אס"ים את דברי בדברי העקדת יצחק שער מ"ג שמדבר בגנות על המזדקקים למשפטים מפאת היות כן במשפטיהם ומסביר וכותב: "וזה לפי שאם נשוה להם בדין הזה נתחלף מהם, שהם אינן בני ברית לאלקיננו ואינן נכנסין תחת מצותיו ואינן מקבלין עליהם שכר, והעושה על פיהם לא די שאינו מקבל עליהם שכר אבל הוא עובר עבירה, כי כמו ששחיתת כותי הוא נבילה (חולין י"ג). אע"פ שיחתוך הסימנין מבלי שום דבר מהמפסידים את השחיטה, כן החותך דין על פי הכותי אע"פ שישוה לדין הישראל נבלה עשה בישראל כי לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום" ע"ש.

(ז) מכלל האמור נלמד כמה שיש לזוהר מלהביא השוואות והוכחות מחוקותיהם אל חוקי משפטי תוה"ק באשר בתוכיותם רחוקים המה זה מזה כרחוק מזרח ממערב, וכל הבא להוסיף ראייה מזולתה הוא בבחינה של "כל המוסיף גורע", וגדר של "ושפחה כי תירש גבירתה", ובמתכוון או שלא במתכוון הוא גורם בזה זלוול במשפטי תורתנו הקדושה הנתונה לנו ממש רבינו עליו השלום ואשר לא תהא מחולפת ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא

ממנה אף סנהדרין הכל נהגין מטעמיהן, סוגה בשושנים שאפילו כסוגה של שושנים לא יפרצו בהן פרצות (סנהדרין ל"ז).

ומכאן הגדרתו הקולעת של רבינו סעדיה גאון ז"ל, כי "אומתנו איננה אומה אלא בתורותיה, וכיון שאמר הבורא שהאומה תעמוד כל עמידת השמים והארץ, מן ההכרח שתעמוד תורותיה כל ימי השמים והארץ. (האמונות והדעות מאמר ג'). ור"ל, כי נשמת האומה היא תורת-קדשה הנתונה לה מסיני, היא מקור בית חייה וממנה היא ניוזנת, וכל הבא להפריד הפרדה כל שהיא בין כללות האומה לבין תורת סיני, ובתוך זה להשוותה אל חוקי בשר ודם, את נפש האומה הוא קובע. כי מפריד הנהו אותה מצומת גידיה וממקור יניקת לשד חיותה.

סימן מז

אי מהני קיבלו עליהו לגר להיות דיין

ע"פ היוצא מהספרי בדברים (י"ז-ט"ו) ומס' קדושין ד' ע"ו ע"ב וירושלמי פ"ד דקדושין הלכה ה', ועוד. פוסק הרמב"ם בפ"א מה' מלכים הלכה ד' וז"ל: אין מעמידין מלך מקהל גרים אפילו אחר כמה דורות עד שתהיה אמו מישראל שנאמר לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא, ולא מלכות בלבד אלא לכל שררות שבישראל וכו' ואין צריך לומר דיין או נשיא שלא יהא אלא מישראל שנאמר מקרב אחיך תשים עליך מלך כל משימות שאתה משים לא יהיו אלא מקרב אחיך עכ"ל.

וכך נפסקה ההלכה בחו"מ סימן ז' סע' א' וז"ל: בית דין של ג' שהיה אחד מהם גר הרי זה פסול לדון לישראל אלא אם כן היתה אמו או אביו מישראל וגר דן את חבירו הגר אע"פ שאין אמו מישראל עכ"ל.

ונפסק כן גם ביו"ד סי' רס"ט סעי' י"א וז"ל: לענין דין גר כשר לדון דיני ממונות והוא שתהא אמו מישראל אבל אם אין אמו מישראל פסול לדון את ישראל, אבל לחבירו דן, ולחליצה פסול אפילו לחליצת גרים עד שיהא אביו ואמו מישראל עכ"ל.

יעו"ש בנושאי כלי השו"ע שמבארים דמהני קיבלו עליהו בדיני ממונות. ונרחיב קצת את היריעה בזה, אם הקיבלו עליהו הוא היתר גמור, ז"א דלא על כגון דא נאמר האיסור, או דהר"ז כקיבלו עליהו פסול, וכמו"כ אפילו באם לא מהני

יתברך שמו, לכן שומר נפשו ירחק מזה. והדיין הישראלי בעשותו משפט-התורה "חכמת אלקים בקרבנו" (זוה"ק בראשית ד' רס"ה:).

בשולי הדברים

ראיתי דבר מעניין בספר טיב גיטין בשמות אנשים אות יו"ד ס"ק ט"ז, דמדי דברו על שם "יהוסף", ומאימתי ומדוע הוסיפו לו ליוסף הצדיק אות ה' בשמו, הוא כותב וז"ל: וידוע שהסנהדרין שהיו יודעים בשבעים לשון שלא היה הענין בדרך לימוד ובילוי הזמן, כי אם לפי שהיו יודעים כל התורה כולה ובכח התורה ושמותיה הקדושים השיגו בחכמתם להכיר בשבעים לשון, שאחיות השבעים לשון הם בכללות התורה וכמ"ש בסוטה שהתורה בכל לשון נאמרה ע"ש ד' ל"ג ובתוס' ד"ה כל, וע"ז נאמר אז אהפוך אל העמים שפה ברורה יחד כו' כי אז יכירו וידעו שכל השבעים לשון אשר בימי דור הפלגה כלל ה' את שפתם, מקור אחד לכולם והוא שפה אחת ודברים אחדים שהוא לשון הקודש עכ"ל והדברים נפלאים.

ולפי האמור מובן איפוא ביותר מדוע שאין מוציאים למלחמת הרשות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד כדאיתא בסנהדרין ד' ב' וד' ט"ז וכו' וכדנפסק ברמב"ם בפ"ה מ"ה סנהדרין ה"א ופ"ה ממלכים ה"ב, ולא זאת בלבד, אלא דכפי שמעיד יוסף בן גוריון בספר מלחמת היהודים (ספר א' פ"ח) "הסנהדרין היושבים כלשכת הגזית היו המוחקקים בעם ועל פיהם היתה כל הנהגת המדינה ועבודת אלקים", והיינו מפני שהיו משיגים בכח התורה ושמותיה הקדושים כל נתיבות החכמה והידע בדרך של סוד ה' ליראיו ובריתו להודיען ולהשיג בסייעתא דשמיא את כל חכמת הארץ שיסדה והציב גבולותיה בורא העולם ומנהיגו כדכתיב "ה' בחכמה יסד ארץ וגו'", ועל אחת שהשיגו עומק-ההלכה ודרכי ההכרעה בכל שאלה שצצה ועלתה על הפרק, וכדכותב באיגרת רב שרירא גאון (ח"א פ"ג) וז"ל: "ומן שמיא הו' מסייעין להון והו' ברירא להון טעמי תורה כהלכה למשה מסיני" עכ"ל, וכל העם מקצה ועד קצהו הכירו וידעו זאת, ולכן "ממשלתא אית להו בלא עקתא ובלא פחדא" (רש"ג שם).

אכן כמה גדולים ונאמנים דברי חז"ל שדורשים לאמור: שדרך אגן הסהר אל יחסר המזג בטנך ערמת חטים סוגה בשושנים (שה"ש ז'-ג'). שדרך זו סנהדרין למה נקרא שמה שדרך שהיא יושבת בטיבורו של עולם, אגן, שהיא מגינה על העולם כולו, בטנך ערמת חטים מה ערימת חטים הכל נהגין

קיבלו עליהו אם יש היתר כשאין בישראל גדול ממנו.

א) הכנה"ג בחור"מ שם בהגהב"י אות א' מאריך בזה ומסיק דמהני קבלה, ומביא הוכחה לכך משמעה ואבטליון שהיו גרים ובכל זאת נתמנו שמעיה לנשיא ואבטליון לאב"ד.

ובספר ברכי יוסף להחיד"א ז"ל לחור"מ שם מפריך כל דברי הכנה"ג בזה, ולקושיתי משמעה ואבטליון מביא בשם הרשב"ץ בספר מגן אבות שעמד בזה ומתיר דשמה כיון שלא היה כמוהם בישראל בקבלה הם היו ראויים יותר מכולם כי לא פסלה תורה גרים אלא בשיש כיוצא בהם בישראל, אבל אם אין כיוצא בהם בישראל הם קודמין, ומסיק על כן דאבל קבלה לא מהני וכותב דגם מדברי הרשב"ץ מוכח דאבל קבלה לעולם לא מהני אפילו לשאר שררות ושכן משמע מדברי הטור ביו"ד סימן רס"ט יעו"ש.

ב) אולם מצינו לכמה שכן קיימא בשיטת הכנה"ג דמהני בזה קבלה.

יעוין באורים ותומים דמביא דבריו, ומוסיף וכותב, דלפי דברי הכנסת הגדולה יש גם לומר דאם קבלוהו חשובי עדה אע"פ שאין רוב ציבור מסכימים הוה כקבלוהו עליהם ויכול לדון, משום דאטו שמעיה ואבטליון הסכימו רוב ישראל בכל מקומות א"י וחז"ל, הא זה הוא מהנמנע, אלא הואיל והסכימו סנהדרין וראשי חכמים וכה"ג בימים ההם הוה כקבלוהו כל ישראל עליהם.

אלא דהא"ת מוסיף עדיין להקשות דעדיין איך אהנו קבלתם על דיני נפשות, הרי אין רשות ביד אדם לומר הרגוני וא"כ פשיטא דלא מהני ביה קבלה דוכי יכול אדם לומר הרני מכשיר קרוב או פסול ואם יחייב ראשי להריגה יקטלוגי? וא"כ עדיין הקושיא איך יהיה מקהל גרים ראשי סנהדרין. לכן כותב לתרץ בתרתי זה שנתמנו שמעיה ואבטליון לראשי סנהדרין, או דצ"ל דמלך שאני כיון דרשות ביד המלך להמית ולהרוג ולתקן מדינה כמ"ש הרמב"ם בה' רוצח, ה"ה גם אם רואה אדם גדול בתורה ומדע יכול למנותו לראש לדון אפילו ד"ג כי אתו דבר חק ומשפט וכו' וא"כ שמעיה ואבטליון נתמנו מפי מלך כי בימיהם היו מלכי חשמונאים הכשרים ויכולים לדון בכפיה כי יד המלך היה עמם, או שנאמר כי באמת אילו היה בא דיני נפשות לא היו דנים, ולא נתמנו לכך רק למקבלי שמועה ובירור הלכה בתורה שבע"פ לעוצם חכמתם ובינתם ויראתם הקודמת וכו' היו נשיא' ואב"ד ולא לדון דיני נפשות ונשאר בצ"ע ע"ש.

יוצא לנו לפי תירוציו של האו"ת, דלתירוצו הראשון אין בכלל הוכחה מההיא דשמעיה ואבטליון דמהני קבלה, כי המה נתמנו ע"פ מלך, ומלך שאני, וגם לפי תירוצו השני אין גם הכרח לכך, כי י"ל דכשם שלא נתמנו לדון ד"ג כך לא נתמנו גם לדון דיני ממונות. ונתמנו רק לבירורי הלכה בתורה שבע"פ לעוצם חכמתם ובינתם ויראתם הקודמת.

ג) אבל ראיתי בספר מאזנים למשפט על חור"מ שכותב לפרש דברי הכנה"ג וליישב בדרך אחרת קושית האורים ותומים.

בראשונה הוא כותב בנוגע לתירוץ הא' של האו"ת דהם נתמנו עפ"י מלכי חשמונאי, דלא נחה דעתו בזה, מפני דהא ציבור נמי יש להם רשות להרוג להוראת שעה כמו שמעון בן שטח שתלה פ' מכשפות, וא"כ הושווה דין ב"ד וציבור עם המלך, וא"כ כשם שרוצה לומר דמלך יכול למנות את שאינו ראוי כן י"ל דדעת הכנה"ג דציבור המסכימים יכולים ג"כ למנותו על דיני נפשות מטעם הנ"ל.

ולאחר מיכן כותב המאזנים למשפט לחזק דברי הכנה"ג דמהני בזה קבלה, וכותב שיש בזה חילוק בין מינוי מלך לבין מינוי לשאר שררות, ושוה מוכח מיתורא דקרא דכתיב "שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלקיך בו, מקרב אחיך תשים עליך מלך, לא תוכל לתת עליך איש נכרי", דיש כאן כפל לשון, מתחילה תשים עליך מלך, ואח"כ שנית תשים עליך מלך, ואח"כ שלישית לא תוכל לתת עליך איש נכרי, לכן כותב לפרש, דמן שום תשים שאמר תחילה ילפינן כל משימות אפילו אינו מלך ועל זה אמר תשים עליך איש אשר יבחר ה' אלקיך בו שהוא ראוי לכך שיהיה מקרב אחיך ואותו תשים עליך לדון בכפיה ושררה, אבל אם קבלת אותו (שאינו מקרב אחיך) מרצון אינו אסור, אבל במלך אמר שנית לא תוכל לתת עליך לעיכובא שאפילו אתה רוצה אין לך יכולת לתתו עליך מפני שאני אסרתי לך, וכמו לא יוכל העם לעלות כי אתה העידות וגו' הרי שלשון המנע היכלת בא ע"י אוהרת השי"ת, ומדקאמר במלך שנית לא תוכל ובשררה בעלמא דכתיב ברישא לא קאמר לא תוכל משמע משום דבאמת בשררה דעלמא מהני קבלת כולם.

ובחילוקו הנ"ז מיישב המאזנים למשפט שם גם קושית האו"ת דאיך יאמין את הפסול על עצמו להרגו, והיינו, משום דאינו פסול כלל כי ילפינן מקרא דקבלה מהני רק שלא תשימוהו מבלי

רצון רוב קהל ישראל.

וככה מסיק המאזנים למשפט שם דקבלה מהני עיי"ש.

ויעו"ש באז"מ (בפנים שם במשנה אחרונה) שכותב להסביר טעם החילוק שיש בזה

בין מלך לבין שאר שררה גם באופן הגיוני לזה שחילקה התורה זה ביניהם (לפי דעתו בזה כנ"ז), והוא דטעם דין זה של מקרב אחיך הוא מפני שראה ית' אם רוח המושל נכרי יעלה עלינו יעביר את עמו מדת ישראל ויתן להם חוקים כאשר הורגל מבית מולדתו, ומי יאמר לו מה תעשה, ע"כ אמרה תורה לא תוכל לתת עליך איש נכרי, אפילו הוא מרוצה לכל העם לא תוכל עשוהו להמליכו, ודוקא מלך, אבל דיון ושאר מינוי אם רוב הציבור רואים שאין גדול בחכמה כמוהו יכולים למנותו, כי הוא אם יעשה שלא כדת יכולים להוריד אותו מגדולתו, ולא כן המלך ע"ש.

ד) ברם יש לעיין על עצם ביאורו של המאזנים למשפט מדרשא דקרא מדברי הספרי בדברים שם דדריש איסור מינוי הפרנס לא מהרישא של שום תשים כי אם מהסיפא של לא תוכל לתת עליך איש נכרי, יעו"ש בהתורה והמצוה שמבאר שהלימוד הוא ממה שלא אמר פה לתת עליך מלך רק לתת עליך ומשמע כל שאתה גותן עליך שיהיה לו איזה שררה עליך ע"ש.

אבל דברי המאזנים למשפט יתכנו עפ"י דרשת הבבלי בקדושין שם דדריש זאת משום תשים, וכן גם לפי דרשת הירושלמי שם.

ה) כמו כן ראיתי מאידך להגאון הנודע ביהודה ז"ל בספרו דורש לציון סוף דרוש ג' שכותב דלא הונח ליה כלל בתירוצו של הכנה"ג דמהני בזה קבלה מפני דהרי כתיב בקרא שום תשים וגו' מקרב אחיך, לא תוכל לתת עליך וגו', ומדכתיב לא תוכל משמע שאפילו כל ישראל מרוצים הכתוב מעכב לא תוכל לתת, ועוד לפי הד"מ בחו"מ סי' ז' שפוסק דגר גם את חבירו גר אינו דן כי אם בלא כפיה א"כ משמע דלישראל אפילו מרצון בלא כפיה אינו דן ע"ש.

והקושיא משמעה ואבטליון כותב הגאון בעל הנו"ב בספרו שם לתרץ שנוכל לומר ששמעיה ואבטליון נולדו מזרע כזה שאחד מזרע סנחרב בא על בת ישראל מעשרת השבטים, וגרים מיקרי שפיר אף דנכרי הבא על בת ישראל הולד כשר וישראל גמור הוא מ"מ עשרת השבטים עשאוהו כנכרים ומ"מ מקרב אחיך מיקרי שפיר מכיון דמ"מ זרע אבותיהם המה שהיו ישראלים ומיקרי מקרב

אחיך וראוים למלך על ישראל יעו"ש ביתר אריכות. **ו) גם** המאזנים למשפט שם כשלעצמו רצה ג"כ לדחות הראיה משמעה ואבטליון ולתרץ די"ל דשמעיה ואבטליון אמם מישראל היתה ומקרב אחיך קרינן ביה ע"ש.

וכך מצאתי בספר יוחסין וכן בספר שלשלת הקבלה שכותבים ג"כ בכזאת בפשטות. דאלו החכמים היה להם רשות לשפוט את ישראל להיות אמם ישראלית.

וצריכים לומר לפי"ז דזה שכינום אותם בשם גרים, דזהו בשם מושאל בלבד היות וצד אחד הוא אביהם לא היה ישראל, ומצינו ברמ"א באה"ע סימן ט"ו סעי' י' שמביא דיש מסתפקים לומר דדוקא מדאורייתא הולד הולך אחר השפחה ואחר הנכרית אבל מדרבנן הוי זרעו, ע"ש, וי"ל דלפי"ז ה"ה בכזאת גם כשהאם ישראלית והאב נכרי, וכפי שמצינו לכמה מגדולי הפוסקים שס"ל להלכה שגם בכה"ג שהאם ישראלית והאב נכרי צריך טבילה לשם גירות כמובא בפתחי תשובה באה"ע סימן ד' סק"א ע"ש ובאוצה"פ, ויתכן אפילו ששמעיה ואבטליון החמירו גם על עצמם בכזאת להתגייר ולכן כינוי אותם שפיר בשם גרים, או שנעמיד אליבא דידהו כדרך האוקימתא של הנו"ב הנ"ל.

ז) עוד יעוין בספר חמדת ישראל להגאון ר' מאיר דן פלאצקי ז"ל ח"א בקונטרס גר מצוה אות פ"ט, שבדומה למה שמביא הברכי יוסף בשם הרשב"ץ מביא שמצא בכזאת מרגניתא טבא לרבינו הגדול הסמ"ג ז"ל ומובא דבריו הקדושים ברבותינו בעלי התוס' עה"ת בפ' משפטים בריב"א, שפירש דהא דגר פסול לדון היינו היכא שיש ישראל שיודעים לדון אבל היכא שאין ישראל לא ומביא ראיה לכך, שהרי שמעיה ואבטליון גרים היו והיו דנין את ישראל מפני שלא היה בישראל חשוב כמותם.

והחמדות ישראל שם כותב להסביר דברי הסמ"ג, מפני דדוקא אם יש בישראל גדול כמותם אז אם בוחרים את הגר הוי זה בכלל התמנות שלנו, שאנחנו ממנים אותו, וזה אסור לנו, אבל אם הגר הוא הגדול שברור ומגיע לו כתר תורה מדינא אין אנחנו ממנים אותו כלל כי כתר תורה שייך למי שגדול יותר בדור והוא שלו מדינא ולא צריך מינוי כלל, ומסיים וכותב דמזה ראיה למ"ש האחרונים ז"ל (עיי' מנ"ה מצוה תצ"ח) דה"ה בן מלך כיון דהמלכות היא בירושה וא"צ מינוי חדש אע"פ שאמו אינו מישראל כשר למלכות וראי' מרחבעם דהי' בן נעמה העמונית עיי"ש וויש לעיין דברחבעם הא היה אביו ישראל, ובחור"מ שם בס' ז'